

הואיל משה

פרשת לך
שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

וכ"כ בספר המקנה עמ"ס קידושין בסופו עיי"ש, ובנוה"ק כתב דלמד"א מ"ח שנים הכיר אברהם את בוראו שפיר היה לאאע"ה דין גר, אבל למד"א בן ג' שנים הכיר את בוראו לא היה לו דין גר כלל דהא מעודו הוכר את בוראו מובא בספר בנין דוד פ' תולדות (אות נ"ג), ולפי"ז לכאורה קשה למ"ד דבן ג' שנים הכיר את בוראו, היאך נשא אאע"ה את הגר כיון דהוה מצרית, וצ"ל דכיון דאאע"ה לא קיים מצות פו"ר לא עביד איסורא, משום דעשה דפו"ר דוחה לל"ת דמצרית, כמ"ש בספר אור תורה (אות מ"ט) עיי"ש, ולכאורה יש להעיר לפימש"כ התוס' במסכת גיטין (דף מ"א.) ד"ה לישא שפחה, דגבי מצות פריה ורביה לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דבדידה ליכא עשה דאשה אינה מצווה על מצות פריה ורביה עיי"ש, וע"כ דגם נשים מצוות אמ"ע דפו"ר.

ובספר מעגלי צדק פירש, ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה, ולכאורה למה לא כתיב ואברם בן חמש ושבעים שנה, ולמה כתיב בן חמש שנים ושבעים שנה, ותי' דמכאן ראייה דבן ג' שנים הכיר אאע"ה את בוראו, א"כ השבעים שנה היה כל השנים בענין אחד באמונת הבורא, אבל חמש שנים לא היו כל החמש שנים בענין אחד שהרי בן ג' הכיר אאע"ה את בוראו, א"כ ג' לא היה באמונת הבורא וב' שנים היה באמונת הבורא, וע"כ כתיב שנים שלא היה בענין אחד עכ"ד.

ובזה א"ש ההמשך, וילך אתו לוט משום דעתיד למיפק דוד מיניה, והטעם דדוד מותר לבוא בקהל משום דחיה מצלע נבראת, ושוב י"ל דגם אשה מצווה אפו"ר ולכן נשא אאע"ה את הגר משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת ולא משום דהוה גר, משום דאאע"ה בן ג' שנים הכיר את בוראו, ולכן כתיב ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן ודו"ק.

ויאמר ה' אלקים במה אדע כי אירשנה: ואיתא בנדרים (דף ל"ב.) א"ר אבהו א"ר אלעזר, מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים וכו', שמואל אמר, מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה (שהגדיל לישאל על מדותיו של הקב"ה), שנאמר במה אדע כי אירשנה, ורבי יוחנן אמר, שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך (ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם) עיי"ש.

וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן: ונבס"ד לפרש המשך הכתובים, דאיתא בזה"ק (ד"ה וקח) מה חמא אברהם לדבקא עמיה לוט, אלא בגין דצפה ברוח הקודש דזמין למיפק מיניה דוד עכ"ל.

ואיתא במסכת ברכות (דף ס"א.) ובמסכת עירובין (דף י"ה.) ויבן ה' אלקים את הצלע, רב ושמואל, חד אמר דו פרצופין נבראו (היינו דמיד בתחילה נברא אדה"ר בצורת זכר ונקבה ואח"כ חלקו הקב"ה לשנים), וחד אמר שמן הזנב נבראה (היינו שמתחלה נברא רק בפרצוף אחד ומן הזנב שנברא עמו נבראת חוה) עיי"ש.

ובספר ברכה משולשת להגאון ר"י אייבשיטץ ז"ל (מאמר ג) כתב, דזה אי דוד מותר לבוא בקהל או לא, תלוי בפלוגתת רב ושמואל הנ"ל, דאיתא במדרש שוחר טוב, (מזמור א') ד"ה אשרי, וזאת תורת האדם (שמואל ב פרשה ז"ט), זאת שכתבת בתורתך לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', לא כתבת אלא על האדם אבל נקיבותיהן מותרות מיד ע"כ, והנה בתוה"ק כתיב ויברא אלקים את האדם, ומעתה למאן דס"ל דו פרצופין נבראו, ומוכח דנקבה ג"כ נקראת אדם, דב' פרצופין נבראו, אז י"ל דעמונית ומואבית נמי אסורות לבוא בקהל, ודוד שבא מרות המואבית אסור לבוא בקהל, אבל למ"ד דחיה מצלע נבראת, אז עמונית ומואבית מותרות לבוא בקהל, דאז י"ל דנקיבה אינה נקראת אדם, וי"ל דאדם ממעט אשה, ודוד מותר לבוא בקהל עכ"ד.

ואיתא במסכת קידושין (דף ב.) רבי שמעון אומר, מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כתב כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזור על אשה ואין דרכה של אשה לחזור על איש, משל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי, בעל אבידה מחזר על אבידתו, ופירש"י ז"ל (ד"ה אבידה) אחת מצלעותיו עיי"ש, וכתב בספר שפע חיים נישואין (סי' נ"ט אות ד') דזה א"ש למ"ד דמן הזנב נבראת חוה, אבל למ"ד דו פרצופין נבראו שניהם, א"כ אין האשה דייקא אבידתו של איש, וצ"ל דלכן דרכו של איש לחזור, משום דאיש מצווה על מצות פו"ר ולא האשה עיי"ש.

ובעלי תוס' עה"ת (פ' חיי שרה) כתבו, דלכן נשא אברהם להגר אע"ג שהיתה מצרית שעתידה תורה לאסור, דכיון דאאע"ה היה גר, וקהל גרים לא אקרי קהל, וע"כ לא היה אסור במצרית,

ולכאורה י"ל דכ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דטעמא דתשובה מהני דהקב"ה נוטל כל הזכויות בבת אחת ונותן לתוך המדה, ואח"כ נותן לתוכו העונות אחת אחת, כדי שיהיה ראשון ראשון בטל, ויתהפכו העונות לזכויות שמתבטלים ברוב, ומעתה בב"נ דלא שייך ביטול אמרינן דתשובה לא מהני בב"נ, אבל אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דתשובה מהני משום גזירת הכתוב, ואין לחלק בין ישראל לב"נ, וי"ל דגם בב"נ מהני תשובה.

*

והנה יש חילוקי דיעות אם קבלת גרים מעליותא הוא לישראל או דארבה איכא גריעותא בזה, דבפסחים (ט"ו) איתא, דלא גלו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, הרי דגרים חביבין כ"כ דכל גליות ישראל אינו אלא בעבורם שיבואו ויתגייירו, אך בקידושין (דף ע"ג) איתא קשים גרים לישראל כספחת, הרי דקבלת גרים לאו מעליותא הוא, ובתוס' (שם) ד"ה קשים כתבו בתוך דבריהם שני טעמים למה קשים גרים לישראל, או דהגרים מצד עצמם קשים לישראל דגריעותא הוא לקבלם, או משום שכיון שהם מדקדקין במצוות יותר מישראל, הקב"ה מזכיר מתוך כך עונותיהן של ישראל ח"ו עיי"ש, והאריכו בזה בספרי הדרוש.

ובהואיל משה פרשת בהעלותך (אות מ"ג) הבאנו מש"כ המפ' דתליא בזה, עפימ"כ הישמח משה (פ' יתרו ד"ה אתם ראיתם) לפרש מה דאיתא במסכת קידושין (דף ע"ג), אמר ר' חמא ב"ר חנינא, כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, שנאמר בעת ההוא נאום ה' אהיה לאלקים לכל משפחות ישראל, (משפחות ישראל שהם ישראל גמורים) לכל ישראל לא נאמר אלא לכל משפחות, והמה יהיו לי לעם, אמר רבה בר רב הונא זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, דאילו בישראל כתיב בהו והייתי להם לאלקים והמה יהיו לי לעם, ואילו בגרים כתיב מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאום ה' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים,

(דבישראל כתיב והייתי להם לאלקים אעפ"י שאינם לי לעם, ומתוך שאני מקרבן הם יהיו לי לעם, אבל גרים אין מקרבין אותן מן השמים אלא אי"כ הן מקרבים עצמם תחילה להיות טובים) עיי"ש.

ולכאורה הני שני מאמרים סתראי נינהו, דבתחילה קאמר שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות, משמע דרק על משפחות מיוחסות משרה שכינתו אבל לא על גרים, ושוב קאמר שהגרים המה רק במעלה אחת פחותה מבני"ה, דהמה צריכים לקרב עצמן תחילה ולאח"ז יהיה הקב"ה להם לאלהים, ומשמע דגם על הגרים הקב"ה משרה שכינתו כשהם מקרבים עצמם. וכתב שם הישמח לפרש, דכיון דאמרינן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ונחשב בעת גירותו כנולד מחדש, א"כ שוב אין מתייחס כלל אחר הוריו הן האבות והן האמהות, אלא מתייחס אל אברהם אבינו שהיה ראשון לגרים, והרי הוא כישראל מיוחס דהרי הוא נחשב כזרעו של אברהם אבינו, ושפיר ראוי שהשכינה תשרה גם על הגרים, דאף הגרים חשיבי כמשפחות מיוחסות כיון שמתייחסים אחר אברהם.

והנבס"ד דריו"ח ושמואל אזלי לשיטתייהו, עפימ"כ הרמב"ן (פרשה ט"ו-י) להמליץ שאברהם אבינו לא קרא תגר חס ושלום, אלא דשאל פן ואולי יעשו הכנעני תשובה על עונם, ולא ינתן הארץ לבני ישראל, דהרי מקרא מלא לא בצדקתך וביושר לבכך אתה בא לרשת את הארץ כי אם ברשעת הגוים האלה וגו', ולכן חשש אברהם אבינו שמא הכנענים יחזרו בתשובה ויתעכב ירושת הארץ עיי"ש, וכתב בספר כסף נבחר (בפרשתן) דכ"ז ינחא אי ס"ל דתשובה מהני לבני נח אז שפיר יש לומר דאברהם אבינו בהאי פחדא הוה יתיב וכדין שאל, משא"כ אי ס"ל דלא מהני תשובה לבני נח כדאיתא במדרש תנחומא (פרשת האזינו) כתיב ישא ה' פניו אליך, אליך נושא פנים כשחוזרים בתשובה ולא לאומות העולם עיי"ש, ולפי"ז אין לו תירוצ' על אמרו במה אדע עכ"ד.

ובהואיל משה (פרשת נח) כתבנו למה מועיל תשובה רק לבני ישראל, [ועיין בבני יששכר חודש סיון (מאמר ב' אות ה'), שהביא כמה טעמים ע"ז], לפימ"כ בספר ברית שלום פרשת כי תשא (דף נ"ט. מרפה"ס) לפרש מה שאומרים בתפילת אל מלך יושב על כסא רחמים וכו' מוחל עונות עמו מעביר ראשון ראשון וכו', דאיתא במסכת ע"ז (דף ע"ג), המערה יין נסך מצרצור קטן לבור אפילו כל היום כולו קמא בטל עיי"ש, ואיתא ביר"ד (סי' קל"ד סעיף א'), דייך נסך שנתערב בין של היתר אוסר בהנאה בכל שהוא, במה דברים אמורים כשהורק היין המותר על טיפה של יין נסך, אבל אם עירה יין נסך מצרצור קטן לתוך הבור של יין (היתר), אפילו עירה כל היום, ראשון ראשון בטל וכו' עיי"ש.

ונודע שיטת הרא"ש בפרק גיד הנשה, דאם נתערב דבר מועט של איסור בתוך של היתר הכל מותר באכילה ואפילו אותו חתיכה של איסור מותר לאכול דמאחר שנתבטל ברוב נהפך אותו איסור ונעשה היתר לגמרי כי כן גזרת הכתוב עיי"ש, וזה י"ל גם בנידון דידן, דהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו הרוצה לזכות את בריותיו, ולהרבות הזכויות על העונות, לכן כשרואה הקב"ה שהזכויות והעונות שוים ושקולים הם, נוטל כל הזכויות בבת אחת ונותן לתוך המדה, ואח"כ נותן לתוכו העונות כל אחת ואחת בפני עצמה, כדי שיהיה ראשון ראשון בטל, ויתהפכו העונות לזכויות שמתבטלים ברוב, וכדקיי"ל כל איסורין שבתורה חד בתרי בטל, וזהו הכונה מוחל עונות עמו, והאיך, על ידי מעביר ראשון ראשון, היינו דנותן באופן שיהא קמא קמא בטל בזכויות ומבטלו עכ"ד.

והנה נודע מה שכתב הפרמ"ג (יר"ד סי' ס"ב מ"ז סק"א) ובשער התערובות (פ"א הקירה ג) דבבן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים להטות בישראל נאמרה ולא בכך נח עיי"ש, ולפי"ז א"ש למה לא מהני תשובה לב"נ, כיון דכל הטעם דתשובה מהני הוא ע"י שהקב"ה מבטל העונות ברוב, א"כ תינח בבני ישראל דנהוג בהם דין רוב ומיעוט ושייך בהו ביטול ברוב, משא"כ בב"נ דלא מהני ליה ביטול ברוב, גם תשובה לא מהני להו.

והמהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות (פ"ח אות ס"ה-ס"ו) ס"ל דגם בשוגג איכא משום מצהב"ע, והביא ראיה ממש"כ הרמב"ם בהל' חמץ ומצה (פ"ו ה"ו) וז"ל, אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו, כגון שאכלה טבל או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו או שגולה, זה הכלל, כל שמברכין עליו ברכת המזון יוצא בה ידי חובתו, וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אין יוצא בה ידי חובתו עכ"ל, ומתבאר מדבריו דדין מצהב"ע תלוי בדין ברכה, וכיון שהרמב"ם פסק בהל' ברכות (פ"א ה"ט), דכל האוכל דבר איסור בין בשוגג בין במזיד אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף וכו' עיי"ש, ממילא יש להוכיח דאפילו בשוגג נמי איכא פסול דמצוה הבאה בעבירה.

וציין להתוס' הנ"ל שהקשו למ"ל קרא דאינו יוצא במצה של טבל תיפ"ל משום מצהב"ע, ואם איתא דבשוגג לא שייך מצהב"ע, אלמה הניחו קושייתם בתימא, הלא י"ל דאיצטריך קרא לאוכל מצה של טבל בשוגג, דמשום מצהב"ע ליכא כי אם משום איסור טבל, אלא ע"כ דגם התוס' ס"ל דאפילו בשוגג איכא פסול משום מצהב"ע עיי"ש, ועיין בספר שד"י חמד כללים מערכת המ"ם (כלל ע"ז אות ח) מה שקיבץ בזה.

ופסולא דמצוה הבאה בעבירה איכא כמה לימודים, במסכת סוכה (דף ל.) ילפינן לה מקרא דכתיב אני ה' שונא גזל בעולה, או מקרא והבאתם את הגזול ואת הפסח עיי"ש, ובמסכת סנהדרין (דף ו.) ילפינן לה מקרא ובוצע ברוך נאץ ה' עיי"ש, ובירושלמי מסכת שבת (פ"ג ה"ג) יליף לה מהקרא אלה המצוות, אם עשיתן כמצוותן הן מצות ואם לאו אינו מצוות עיי"ש.

ואיתא בירושלמי (ר"פ לולב הגזול), א"ר לוי, זה שהוא נוטל לולב גזול למה הוא דומה, לאחד שכיבד את השלטון תמחוי אחד ונמצא משלו, אמרו אי לו לזה שנעשה שניגורו קטיגורו עיי"ש. וביותר מבואר באריכות במד"ר ויקרא (פרשה ל-ו), א"ר לוי, מי שלוקח לולב גזול למה הדבר דומה, ללסטים שיושב בפרשת דרכים ומקפח לעוברים ושבים, חד זמן עבר עלוי חד לגיון (עבר המלך) למגבי דמוסיא דההיא מדינתא (לגבות מסיס קצובים של אותה מדינה) קם קדמיה (עמד והקדים לפניו על הדרך) וקפחיה (וגזול) ונסב כל מה דהוה בידיה, בתר יומין אצתייד ההוא ליסטא ואתחבש בפילקי (לאחר ימים נצוד ונתפס אותו גזול ונחבש בבית הסוהר).

שמע ההוא לגיונא ואזל לגביה, וא"ל הב לי מה דקפחתי ואנא מליף עליך זכו קדם מלכא (תן לי מה שגולתני ואני אלמדו עליך זכות שתנצל), א"ל מן כל מה דקפחית (שגולתני) ומן כל מה דנסבית (שלקחתני), לית ליה לההוא גברא כלום אלא הדין טפיטא (וילין ומכסה) דתחותי (שתחתי) והוא מן דידך, א"ל הב יתה לי ואנא מליף עליך זכו קדם מלכא, א"ל נסביה (קתחה), א"ל תהוי ידע דאת עליל למחר קדם מלכא לדינא (תהא יודע שאתה נכנס למחר לדין), והוא שאיל ואמר לך אית לך בר נש מליף עליך זכו (שילמדו עליך זכות), ואת א"ל אית לגיון פלן מוליף עלי זכו, והוא (המלך) משלח וקרי לי ואני אתי למילף עלך זכו.

ואעפ"י דאיתא במסכת יבמות (דף מ"ב.) דילפינן ממה דאמר הקב"ה לאאע"ה להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, דצריכין להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני (דאין השכינה שורה אלא על המיוחסים שבישראל היינו הוודאים ולא הספיקות), ולפי"ז י"ל דכש"כ על הגר דודאי לא אתי מישראל כלל שאין השכינה שורה עליו, אך באמת אינו כן דהגר נחשב כישראל מיוחס דאחר שנתגייר מתייחס לאאע"ה וקרינן ביה לזרעך אחריו, ולפי"ז שפיר מובן דברי הגמ' הנ"ל, דאף דהקב"ה אינו משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות בישראל, עכ"ז הגר נמי חשוב כמיוחסות, וז"ש רבה בריה דרב הונא דרק זו מעלה יתירה בין ישראל לגרים, דהגר צריך להתחיל ולקרב עצמו, אבל כשהתקרב שפיר קרינן ביה ואנכי אהיה להם לעם דהשכינה שורה עליהם עיי"ש שהאריך בזה.

ולפי"ז י"ל דקבלת גרים תליא אם גר שנתגייר כקטן שנולד דמי או לא, דאם הוי כקטן שנולד וכשנתגייר נעשה בריה חדשה ופנים חדשות באו לכאן, לפי"ז אין שום סיבה לדחותם ואדרבה מעלה גדולה הם לקבלם ולספחם לקהל עדת ישראל, וחיבה יתירה נודעת להם כיון דאין בהם אפילו שמץ עון, וגם דלא שייך לומר הטעם שכתבו התוס' שם, דנטמעין בין ישראל שאין הקב"ה משרה שכינתו עליהם, דאדרבה כיון שכקטן שנולד דמי, נחשבים כזרע של אברהם אבינו וכדכתב היש"מ, משא"כ אי ליתא להאי כללא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אז י"ל דקשים גרים לישראל, דכיון דלא נחשב כנולד מחדש ויש על הגר עדיין רושם מתולדתו כגויי הארץ, וגם נשאר בו פגם מעוונותיו הקודמים וכמאמר חז"ל במסכת יבמות (דף מ"ח.) דלכן הגרים בזה"ז הם מעונין ויסורים באים עליהם משום שלא שמרו ז' מצות ב"נ עיי"ש, וכיון דאינם נקיים מכל עון וחלודה, וגם דלפי"ז אין הקב"ה משרה שכינתו עליהם אין מעליותא לקבלם עכ"ד.

ולכאורה יש להביא ראיה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, דאיתא במסכת סוכה (דף טו.) חג הסוכות תעשה לך, למעוטי גזולה, והקשו התוס' שם למה לי קרא, תיפ"ל דאין יוצאין בסוכה גזולה משום דהוא מצוה הבאה בעבירה, וכתב בספר שני המאורות (פרשת אמור) לתרץ קושיית התוס', ד"ל דלכן צריכין הקרא דלכס, היכא דגוי גזל אתרוג ואח"כ נתגייר, כיון דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, לא חשבינן ליה מה שעשה בגיותו, ומ"מ לא הוה לכס עכ"ד, מבואר מזה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

אך בספר חידושי חת"ס כתב לתרץ קושיית התוס', עפ"י שיטת הר"ת בספר הישר דבעבירה בשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאיצטריך קרא באופן דהגזול בידו הוא בשגגה, דבשוגג ליכא פסול דמצוה הבאה בעבירה, ומ"מ מיפסל משום דל"ה לכס, וכ"כ במדרכי ריש פרק לולב הגזול דבשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה.

ובספר מלא הרועים (ח"ב) ערך טעמא דקרא (אות ד) כתב, דרבינא ורב סמא פליגי אי דרשינן טעמא דקרא, דהנה הא דס"ל אין שליח לדבר עבירה ילפינן לה במסכת קידושין (דף מ"ג.) משחוטאי חוץ דכתיב הוא, או משני כתובים דהוי ג"כ כמו מיעוטא, ולכן אם דרשינן טעמא דקרא אמרינן דלכן אין שליח לדבר עבירה משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, והיכא דאינו בר חיובא לא שייך זה, וכן ס"ל לרבינא. משא"כ רב סמא ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולכן אף אי לא שייך האי טעמא אמרינן אין שליח לדבר עבירה זולת חצר דבע"כ מותיב בה עיי"ש, ועיינן עוד בספר עין הרועים אות ט' ערך טעמא דקרא, שהוכיח דרבינא ס"ל דרשינן טעמא דקרא, ממסכת גיטין (דף מ"ט): דמוקי למתני' שם כוותיה דר"ש עיי"ש.

ובספר חקר הלכה (תקירה ט"ז) כתב, דר' יוחנן דס"ל במסכת ב"ק (דף א.) דלגבי אין שליח לדבר עבירה ליכא חילוק בין שוגג למזיד, ס"ל כרב סמא דאמרינן אין שליח לדבר עבירה רק היכא דאי בעי עביד אי בעי לא עביד, דכיון דמחלק בין אי בעי עביד ובין בעי"כ, ולא מחלק בין היכא דהשליח בר חיובא או לא, א"כ גם כשהשליח שוגג אין שליח לדבר עבירה, דגם בשוגג שייך אי בעי עביד עיי"ש, ולפי"ז ס"ל לר' יוחנן דלא דרשינן טעמא דקרא, ועיינן עוד בשו"ת עצי חיים חאו"ח (סי' ל) שהוכיח דר' יוחנן ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא עיי"ש.

ובספר בית ישראל (מצוה ר' אות ט) כתב בטעמא דרבי שמעון ס"ל דבר שאין מתכוין מותר, דלכאורה יש להקשות היאך ילפינן עשה דוחה לא תעשה מכלאים בציצית, כדאיתא במסכת יבמות (דף ג.) הא איסור כלאים אינו אלא במכוון להנאת לבישת כלאים, וא"כ כיון דמצוות צריכות כוונה נמצא כשלושב לשם מצוה ליכא איסור כלאים כלל, שהרי אינו מתכוין להנאת לבישה, (ועיינן בשו"ת חת"ס חו"מ סי' ט"ז).

אך י"ל דבאמת היינו טעמא דאמרה התורה עשה דוחה ל"ת, משום דעל הל"ת הו"ל דבר שאין מתכוין, שהרי אינו עובר על הל"ת אלא מחמת שרצונו לקיים מ"ע, ולכן כיון דהל"ת הו"ל דבר שאין מתכוין שוב ל"ה עבירה ונדחה, וי"ל דמהא ילפינן להתיר דבר שאין מתכוין בכל איסורין שבתורה, דהא ליכא שום קרא להתיר דבר שאין מתכוין, דרק במלאכת שבת גלי רחמנא דבעינן מלאכת מחשבת, ומגלן לומר כן לכל איסורין שבתורה, ועיינן במסכת יומא (דף ל"ד) בתוס' ד"ה הני מילי שכתבו, דפלוגת ר"י ור"ש הוא רק לגבי שאר איסורין, משא"כ לגבי איסורא דשבת מודה ר"י דדבר שאין מתכוין מותר, כיון דל"ה מלאכת מחשבת עיי"ש.

ולהנ"ל יש לומר דהיינו טעמא דרבי שמעון דסבירא ליה בכל איסורין דבר שאין מתכוין מותר דיליף לה מדשרי כלאים בציצית, ומינה דבכה"ת אמרינן עשה דוחה לא תעשה משום דהו"ל דבר שאין מתכוין.

קדמוי למחר, אוקימתיה (העמידוהו) קדם מלכא, בדינא שאל ליה מלכא א"ל אית לך בר נש מליף עלך זכו, א"ל אית לגיון פלוני מליף עלי זכו, שלח מלכא וקריא ליה, א"ל חכם את על הדין גברא זכו (מכיר ויודע אתה על זה האיש זכות), א"ל חכם אנא (יודע ומכיר אני), כד שלחתי למגבי דמוסיא דההיא מדינתא, קם קדמי וקפח ונסב כל מה דהוה עמי, והדין טפיטא דהוא מן ידי מסהיד עלוי (מעיד עליו שאמש לקחתיו ממנו), כל העם צווחין ואומרינן אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטירוגו, כך אדם לוקח לולב לזכות בו, ואם היה גזול צווח לפני הקב"ה ואומר גזול אני חמוס אני, ומלאה"ש אומרים אוי לזה שנעשה סניגורו קטירוגו עיי"ש, מבואר מזה דהפסול במצוה הבאה בעבירה הוא משום דאין קטירוגו נעשה סניגור.

ולפי"ז י"ל דבשלמא בעבירה שעבר בודון שנחשב לעבירה, שפיר י"ל דהמקטרג מעיד בו וי"ל דאינו יוצא משום מצהב"ע, משא"כ היכא דעבר עבירה בשוגג דלא נעשה בכוונה, ונודע דעת הרמב"ן (ד"פ ויקרא) ובחידושי הר"ן במסכת סנהדרין (דף פ"ד): דשגגת לאו אינו צריך כפרה ואין בו נשיאת עון עיי"ש, א"כ לא שייך לומר דהמקטרג מעיד בו, ולא שייך לפסול מצהב"ע בשוגג.

אך י"ל דכ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא אז י"ל דלכן פסול מצהב"ע משום דאיכא קטירוגו, ויש לחלק בין שוגג למזיד, דהיכא דעבר בשוגג ליכא מצהב"ע, אבל אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, א"כ כיון שגילתה התורה דאיכא פסול דמצהב"ע, אין לחלק בין עבירה שעבר במזיד להיכא שעבר בשוגג, ובכל אופן שייך פסול דמצהב"ע.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דפסול דמצהב"ע הוא משום דאין קטירוגו נעשה סניגורו, וזה שייך רק היכא דעבר עבירה במזיד, אבל בשוגג ליכא פסול דמצהב"ע, וי"ל דלכן צריכין קרא דלכם, וליכא הוכחה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וי"ל דאין מקבלין גרים, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, וא"כ פסול דמצהב"ע הוא גזירת הכתוב וליכא לחלק בין מזיד לשוגג, וגם בשוגג איכא פסול דמצהב"ע, וע"כ דצריכין קרא לכם היכא דגזול גוי אתרוג ונתגייר אח"כ, ומוכח דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ומקבלין גרים.

*

ואיתא במסכת בבא מציעא (דף י'), אמר רבינא, היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה, היכא דשליח בר חיובא הוא (שאף הוא מוזהר על הדבר, התם פטור השולח, דאמרינן ליה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ולא היה לו לעשות), אבל בחצר דלאו בר חיובא הוא מיחייב שולחו, רב סמא אמר היכא אמרינן אין שליח לדבר עבירה היכא דאי בעי עביד (את השליחות) ואי בעי לא עביד, אבל חצר דבעל כרחיה מותיב בה מיחייב שולחו וכו' עיי"ש.

ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה: ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), "א"ר אבהו א"ר אלעזר, מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים, מפני שעשה אנגרייא בת"ח שנאמר וירק את הניכיו ילידי ביתו, ושמואל אמר, מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה (שהגדיל לישאל על מדותיו של הקב"ה), שנאמר במה אדע כי אירשנה, ורבי יוחנן אמר, שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך (ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם) עיי"ש.

וכתב שם בפירושו הרא"ש וז"ל, אעפ"י שעבירת העונש מפורשת על אומרם במה אדע, מ"מ עבירה זו הענישתו להיות נופל במה אדע.

ובעיון יעקב (על העין יעקב) כתב לפרש כוונת הרא"ש וז"ל, פי' לפירושו, כי ס"ל בודאי אין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים לעשות עבירה חמורה שעונשה גדול כל כך, אם לא שעשה תחלה איזה עבירה קטנה שעבירה גוררת עבירה עיי"ש, והביא שם מה שהקשה הגאון מהור"ר שמואל קאינדנובר ז"ל וז"ל, דלפי מש"כ התוס' במסכת ברכות (דף ע"ג) ד"ה לא היה, בהכרח במה אדע היתה קודם מלחמת המלכים דו"ק ותשכח, א"כ היאך הענישתו עבירה זו להיות נופל במה אדע דקדים וצ"ע עכ"ל, ועיין בחידושי המהרש"א שהביא ג"כ הקושיא.

והנבס"ד, די"ל בכוונת הרא"ש במ"ש להיות נופל במה אדע, דמזה שחטא ועשה אנגרייא בת"ח, ובמה שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, נדמה לו שיהא נחשב במה שאמר במה אדע לחטא, דברש"י עה"ת (שם) כתב בפ"י הראשון דבמה אדע פ"י ששאל אות על זה, ולפי"ז י"ל שחטא דנראה כמסתפק בהבטחת השי"ת, ולפי' השני לא שאל אות, אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה, ולפי"ז לא חטא כלל במה שאמר במה אדע, וזהו כוונת הרא"ש, עבירה זו היינו במה שעשה אנגרייא, ובמה שהפרישם מלהכנס תחת כנפי השכינה הענישתו להיות נופל במה אדע, שיהא נחשב לו לחטא, דמזה מוכרח לומר דזה שאמר במה אדע, הוא מפני שהיה מסתפק בדבר.

ובספר שפע חיים לירח האיתנים (דרוש ג' אות ג') כתב בטעמו של אברהם אבינו שלא חשש לבטלן מתלמוד תורה, דאיתא במדרש במדבר רבה (פרשה כ"א-ב), והיתה לו ולזרעיו אחריו ויכפר, וכי הקריב קרבן שנאמר בו כפרה, אלא ללמדך שכל השופך דמן של רשעים כאילו הקריב קרבן עיי"ש, וכן איתא בפסיקתא רבתי פסיקא דחנוכה (אות ו'), אמר לו הקב"ה לדוד חייך כל דם ששפכת היו לפני כקרבנות עיי"ש, ולכן ס"ל לאברהם דמותו לבטלן מתלמוד תורה, כיון שהולך להלחם ברשעי אומות העולם, ולשפוך דמן הוי כקרבן, וס"ל דגדול מעלת הקרבנות יותר ממעלת התורה, ולכן רשאי ליבטל מת"ת בשבילה עכ"ד עיי"ש.

ולפי"ז ר"י ור"ש דפליגי בדבר שאין מתכוין אזלי לשיטתייהו במאי דפליגי אי דרשינן טעמא דקרא או לא דרשינן, דהרי מהא דהתורה אמרה עשה דוחה ל"ת אכתי לא שמעינן להתיר בכה"ת דבר שאין מתכוין, אלא דר"ש לשיטתיה דדרש טעמא דקרא, דהיינו טעמא דעשה דוחה ל"ת משום דלגבי הל"ת הו"ל דבר שאין מתכוין, ולכן שפיר ילפינן מינה לכל התורה דדבר שאין מתכוין מותר, משא"כ ר"י דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ל"ל דטעמא דאמרינן עשה דוחה ל"ת משום דהוה דבר שאין מתכוין, ולא ילפינן לכל איסורי תורה להתיר דבר שאין מתכוין עכ"ד, ועיין בשבת (פ"ב) דשמואל ס"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר עיי"ש, ולפי"ז מוכח דשמואל ס"ל דדרשינן טעמא דקרא.

ובס' ילקוט הגרשוני על אגדות הש"ס (א"ח) השמטות וחידושים למס' ברכות (אות ל"ב) כתב להוכיח דשמואל ס"ל דרשינן טעמא דקרא, עפ"י מש"כ הראב"ד ז"ל בהשגתו על הקדמת הרמב"ם ז"ל שכתב דשמואל קיבל מר' חנינא בר חמא, והשיג עליו הראב"ד ז"ל וכתב וגם זה לא היה אלא מלוי עיי"ש, הרי דהראב"ד ס"ל דשמואל היה רק תלמידיה דלוי, וא"כ מסתמא ס"ל כלוי רביה דס"ל דרשינן טעמא דקרא, וכמש"כ במנחת חינוך (מצוה כ"ג אות ב) ד"ה ועוד י"ל, דלוי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, כדאיתא בבכורות (דף ל"ג), תני לוי, הוא הפסיד ממונו של כהן (שלא פדאו בשה ויתגנו לכהן), לפיכך יופסד ממונו (ויכפוהו ב"ד לעורפו לאחר שלשים ויאסר בהנאה) עיי"ש, וכיון דמצוה בעריפה הוא רק מטעם קנס שאיבד ממון כהן, א"כ זה שייך רק בודאי פטר חמור דצריך ליתן הפדיון לכהן, אבל בספק פטר חמור דאין צריך ליתן הפדיון לכהן לא שייך לומר שהפסיד ממון כהן ע"כ א"צ עריפה עיי"ש, וכיון דלוי ס"ל דרשינן טעמא דקרא מסתמא גם שמואל תלמידו ס"ל דרשינן טעמא דקרא.

ומעתה מבואר דאזלי לשיטתייהו, דשמואל דס"ל דרשינן טעמא דקרא, וי"ל דלכן מהני תשובה משום דהקב"ה מבטל העוונות ברוב המצוות, ומעתה בב"נ דלא שייך ביטול לא מהני תשובה, ולכן אין לאברהם אמתלא במה שאמר במה אדע, ולכן ס"ל דנענש אברהם במה שאמר במה אדע, דאי"ל דנענש משום שלא קיבל גרים, דהלא ליכא הוכחה דמקבלין גרים, דמקרא דבעינן לכם ליכא ראייה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, די"ל דלכן בעינן קרא דנפמ"נ להיכא דעבר עבירה בשוגג שליכא פסול דמצהב"ע משום דדרשינן טעמא דקרא וכנ"ל.

וריו"ח לשיטתו דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דתשובה מהני משום גזירת הכתוב, ואין לחלק בין ישראל לב"נ, וי"ל דגם בב"נ מהני תשובה, ומעתה לא חטא אברהם במה שאמר במה אדע, ולכן ס"ל דלכן נענש משום דלא קיבל גרים, דכיון דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, א"כ ליכא לתרץ קושית התוס' דלכן צריכין קרא להיכא דעבר בשוגג, דהלא אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא גם בשוגג איכא פסול דמצהב"ע, ועכצ"ל כמש"כ השני המאורות, ומוכח דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ומקבליים גרים, ולכן ס"ל דאאע"ה נענש על שלא קיבל גרים ודו"ק.

ובספר חנוכת התורה (פרשת יתרו) כתב להעיר בהא דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הרי אתא במדרש רבה פרשת משפטים (פרשה ל-ט), מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות, חוקי ומשפטיו לישראל אלו המשפטים, לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו, מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור (ולכן נקראו חוקי ומשפטיו שכביכול הוא עצמו משמרן) וכו' עיי"ש, וכן אתא בירושלמי ראש השנה (פ"א ה"ג), בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, רצה מקיימה (הוא עצמו שאין גזירותיו אלא על אחרים), רצו אחרים מקיימים אותה (אלו הגזורים אינן מקיימין אותה אלא אחרים מקיימין אותה), אבל הקב"ה אינו כן, אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא, ושמרו את משמרתני אני ה', אני הוא ששימרתני מצותיה של תורה תחילה וכו' עיי"ש, הרי דהקב"ה מקיים מצות התורה, וא"כ כיון דהתורה הזהירה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר וביומו תתן שכרו, האיך הקב"ה משהה שכר המצוות לעוה"ב, הא אית ביה משום כל תלין עיי"ש.

ובספר תולעת השני (דף קס"ד.) כתב לתרץ, דלאו דבל תלין לא שייך לגבי קיום המצות, מפני שאין אדם בעולם שיוכל לגמור כל מלאכת ה', כמש"כ בקרית ספר מהמבי"ט (הקדמה פ"ו), שהאריך לחקור בענין חיוב התרי"ג מצות שנראה שאפשר לאיש אחד לקיים כל מצות עשה ול"ת, וזה אינו, כי אם נחפש המצוות אחת לאחת למצוא חשבון, נמצא כמה מצות שאינם על כל איש ואיש אלא על הציבור, וכמה מצות שהם חובה אם יעשה פעולה פלוני או ימצאהו דבר פלוני וכו', ולעולם א"א שיקיים כל רמ"ח מצות עשה, ואפילו הוא מלך או כהן שנתוספו בהן הרבה מצות וכו' עיי"ש, ודין שלנו לגבי קודשא בריך הוא הלא הוא כמי שקיבל מלאכה בקבלנות שאין לו שכר אלא כשגמר כל מלאכתו, דהרי שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, ולכן כשנגמור לקיים כל התורה אז מגיע לנו שכר, וכיון שזה אי אפשר ממילא דליכא שום תביעה לקבלת שכר עיי"ש.

אך בס' מתת י"ה (פרשת בהעלותך) כתב ליישב קושית המפ' דאיך אפשר לאדם אחד לקיים כל התרי"ג מצות, די"ל דכמו שאמרו חז"ל במנחות (ק"ט) כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה עיי"ש, א"כ כמו כן יש לומר דע"י עסק לימוד התורה יוכל לקיים כל התרי"ג מצוות, אך כתב דזה תלוי אי מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דאי ס"ל תלמוד גדול ממעשה שפיר יכול לקיים כל התרי"ג מצוות ע"י לימוד, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד אז צריך לקיים המצוות בפועל ממש עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל תלמוד גדול ממעשה, ואז יש לקיים כל התרי"ג מצוות ע"י לימוד, אז י"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומעתה לא חטא אברהם אבינו במה ששאל במה אדע, אך אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד, ולפי"ז צריכין לקיים המצוות בפועל, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא אז חטא אאע"ה במה ששאל במה אדע.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ופליג אדר' אליעזר דאמר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' עיי"ש.

וזה אי דרשינן קרא דאם לא בריתי וגו' על מצות מילה או על לימוד תורה תליא בהא, דאיתא במסכת קידושין (דף מ"ג), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול עיי"ש, ואיתא בבראשית רבה (פרשה א-ד) בראשית ברא אלקים, ר' ברכיה אמר, בזכות משה שנאמר וירא ראשית לו עיי"ש, ולהלן (פרשה י"ב-ט) איתא אמר רבי יהושע בן קרח, בהבראם, באברהם בזכותו של אברהם עיי"ש.

ובספר בגדי אהרן פרשת בהעלותך (פ"ה) כתב, דפלוגת המדרשים אם העולם נברא בזכות אברהם, או בזכות משה, תליא אי מעשה גדול או תלמוד גדול, דאי ס"ל בזכות אברהם נברא העולם אז י"ל דמעשה גדול, ועיקר המעשה נודע על ידי אברהם, ולכן ס"ל בשביל אברהם נברא העולם, ואי ס"ל תלמוד גדול, וקבלת התורה היתה על ידי משה, ולכן ס"ל בשביל משה נברא העולם עכ"ל.

ואיתא במד"ר (ויקרא פכ"ז ס"י) ובזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוי כקרבן, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני והלאה ירצה וגו' עיי"ש, ועיי"ן בילקוט פרשת לך (אות פ"א) דכל מי שהוא מגיש את בנו למילה כאלו כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח עיי"ש, ולפי"ז י"ל דבזה תליא אי הקרא אם לא בריתי קאי על תורה או על מצות מילה, דאי ס"ל תלמוד גדול אז י"ל דקאי על תורה, ומעלת התורה גדולה ממעלת הקרבנות, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול אז י"ל דקאי על מצות מילה, ומעלת הקרבנות גדולה ממעלת התורה.

היוצא לנו מזה, דאברהם עשה אנגרייא בת"ח להוליכן למלחמה וביטלן מתלמוד תורה, דס"ל דההורג את הרשעים כאילו הקריב קרבן, ומעלת הקרבנות גדולה ממעלת התורה, וקרא אם לא בריתי קאי על מצות מילה, ומעשה גדול מתלמוד.

*

ובספר מאיר עיני חכמים מהדר"ק (דרוש ב' אות ל') כתב, דעל חטא שאמר במה אדע, יוכל אברהם אבינו לומר דשאל באיזה זכות יירשו את ארץ ישראל, ולא שלא רצה להאמין, אך אי אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, שוב לא יוכל אאע"ה לומר דשאל באיזה זכות יירשו את הארץ, דהא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש.

מישראל, ולכן הפסיקו הכתוב בפרשת ויהי בנסוע וגו' ובנוחה וגו', דמכאן מוכח דהגר גורם שישרה שכונה בישראל ורשאי לקבל גרים, ולא מהאי טעמא בא שתי פורעניות עכ"ד.

מבואר מזה דאי ס"ל דאיכא ה' ספרי תורות אז יש לומר דמקבלין גרים, משא"כ אי ס"ל דאיכא ז' ספרי תורות אז אין מקבלין גרים.

ולכאורה יש להביא ראיה דאיכא ה' ספרי תורות, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.) אמר ריש לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש. וברש"י עה"פ יום הששי כתב וז"ל, הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה עכ"ל. ומוכח מזה דאיכא חמשה חומשי תורה.

אמנם מצינו במדרש רבה בראשית (פרשה ט"ד), ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, אמר ר' יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קדש ובה נגמרה מלאכת העולם על כן כתיב הששי [נפרש"י ה"א יתירה להרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת וכ"כ במתנות כהונה עיי"ש].

וכתב בספר סמיכת חכמים בהקדמה לסיום מסכת חגיגה והתחלת מסכת יבמות, ובספר כסף נבחר (פרשת עקב), דאי ס"ל חמשה חומשי תורה ס"ל דה"א יתירה בא ללמוד שהתנה הקב"ה במעשה בראשית, משא"כ אי ס"ל שבעה ספרי תורות הן, א"כ אי אפשר דקאי ה"א יתירה ללמוד אם יקבלו חמשה ספרי תורה, ולכן סובר דאיתא להך ילפותא דמוסיפין מחול על הקודש עכ"ד.

ולכאורה י"ל דזה תליא בהא, דאי ס"ל דהעולם עומד על תורה אז י"ל דאיכא ה' ספרי תורות, דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית שבני ישראל יקבלו התורה, משא"כ אי ס"ל דהעולם עומד על מילה אז י"ל דאיכא ז' ספרי תורות, וה' דהששי קאי על תוס' שבת.

*

ובזה יבוא אל הביאור, דמהא שעשה אנגרייא בת"ח ע"כ דס"ל דגדולה מעלת הקרבנות ממעלת התורה, וס"ל דמעשה גדול מתלמוד, וכן במה שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, דס"ל דאין מקבלין גרים, משום דס"ל דאיכא ז' ספרי תורות, והעולם עומד על מילה, ומעשה גדול מתלמוד.

ואיתא במסכת שבת (דף קט"ו:), תנו רבנן, ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות (להבדילה מן הסמוכות לה) מלמעלה ומלמטה (בתחלה ובסוף ויהי בנסוע הארון), לומר שאין זה מקומה (שאינה ראויה לכאן דלאו בהליכות מסעות משתעי לעיל מיניה אלא בדגלים היתה ראויה ליכתב בפרשת במדבר סיני), רבי אומר לא מן השם הוא זה (לא זה השם של טעמי הסימניות דמקומה היא דפרשה זו בתחלת מסע שנסעו מהר סיני דאיירי לעיל מיניה ויהי בחודש השני בשנה השנית בעשרים לחדש נעלה הענן וגו'), אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו.

כמאן אזלא הא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה (דפרשה זו ספר לעצמו נמצא שלמעלה ספר לעצמו ושלמטה ספר לעצמו הואיל וזה מקומה נמצא ספר וידבר נחלק לג' ספרים) כמאן כר', מאן תנא דפליג עליה דר', רשב"ג הוא, דתנאי רשב"ג אומר, עתידה פרשה זו (לעתיד שיהו כל הפורעניות בטלין ולא ידאגו לפורענות ויצר הרע בטל) שתיעקר מכאן ותכתב במקומה, ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה, פורענות שנייה מאי היא ויהי העם כמתאוננים, פורענות ראשונה ויסעו מהר ה' וא"ר חמא בר' חנינא שסרו מאחרי ה' (בתוך ג' ימים למסעם התאוו האספסוף תאוה להתרעם על הבשר כדי למרוד בהקב"ה), והיכן מקומה, אמר רב אשי בדגלים עיי"ש.

ובספר זרע יצחק על משניות מסכת ידים (פ"ג-מ"ה) הביא מהגאון מוהר"ר העשיל זצ"ל וז"ל, תנן טעם למה הפסיק בין פורעניות, ומה בכך אם המה סמוכות, ותו בעי טעמא למה הפסיק דוקא בזה הפרשה ויהי בנסוע וגו', אך י"ל עפ"מ דאיתא במסכת יבמות (דף ק"ט:), מאי דכתיב (משלי י"א-ט"ו) רע ירוע כי ערב זר, רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים וכו', למה, שקשה גרים לישראל כספחת, והטעם כתבו התוס' במסכת קידושין (דף ע: ע"ג) ד"ה קשים גרים, לפי שאין הקב"ה משרה שכונתו אלא על משפחות מיוחסות בישראל, וגר זה שמערב את עצמו עם ישראל גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

אך במדרש איתא להיפך, תנו רבנן ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל אין השכינה שורה אלא על שני אלפים ושני רבבות, הרי שהיו ישראל כאן חסר אחד ובא גר זה והשלים נמצא גורם לשכינה שתשרה בישראל ע"כ. ולפי"ז מוכח מהך קרא ובנוחה וגו' דראוי לקבל גרים, דהלא הם גורמים שתשרה שכינה בישראל.

והנה פרשה שלמעלה הימנו כתיב, ויאמר משה לחובב וגו' ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך, ויאמר אל נא תעזוב אותנו וגו', א"כ לא הניחו את יתרו לשוב לארצו, ובתור הכי כתיב ויסעו מהר ה' וגו', וא"כ אי לא הווי מפסיק בין ויסעו וגו' למתאוננים והיו סמוכין תרי פורעניות שבא על ישראל אהדדי, הו"א דמשו"ה היו שני פורעניות על ישראל מחמת דקבלו את יתרו ולא הניחו אותו לפרוש מהם, רע ירוע וגו' רעה אחר רעה על מקבלי גרים דגורם שתסתלק שכינה

וע"כ מוכח מכאן מהגר נשתחררה, וא"כ ישמעאל יש לו דין בן ולא דין עבד והדקל"ר איך מל את ישמעאל כיון דלא היה י"ג שנים ויום אחד.

אמנם י"ל דלא שחרר את הגר, ועכ"ז נשא אאע"ה את הגר משום דעשה דוחה ל"ת, ולא תקשי דהוה ב' לאוין, דעיין בבעלי תוס' עה"ת (פ' חיי שרה) שכתבו, דלכך נשא אברהם להגר אע"ג שהיתה מצרית שעתידה תורה לאסור, דכיון דאאע"ה היה גר וקהל גרים לא אקרי קהל, וע"כ לא היה אסור במצרית, וכ"כ בספר המקנה עמ"ס קידושין בסופו עיי"ש.

ועיין בנזר הקודש שכתב דלמאן דאמר מ"ח שנים הכיר אברהם אבינו את בוראו, שפיר היה לאאע"ה דין גר, אבל למאן דאמר בן ג' שנים הכיר את בוראו לא היה לו דין גר כלל דהא מעורו הוכר את בוראו, מובא בספר בנין דוד פ' תולדות (אות ג').

והטעם דצוה הקב"ה לאאע"ה על המילה בהיותו בן צ"ט שנים, כתב בספר פנים יפות, משום דאמרו חז"ל דבן מ"ח שנים הכיר אאע"ה את בוראו, והיינו בהתחלת שנת מ"ט ומזה נו"ן שנה עד צ"ט, וא"כ אברהם שהיה ניצוץ הקדושה שקוע בנו"ן שערי טומאה והוציאו הקב"ה בעצמו משערי הנו"ן, ומעת לידתו טיהר עצמו מגלולי הדור ההוא, בן מ"ח שנה אשר בהתחלת מ"ט שנה נטהר מטומאת נו"ן שערי טומאה, והכיר את בוראו בן מ"ט שנה, ואח"כ נכנס בנו"ן שערי קדושה בכל שנה מעלה אחת, אשר בהיותו בן צ"ט שנה הגיע לשער הנו"ן שערי קדושה ראוי להתדבק בשכינה, ולכך הוצרך לצוותו להיות תמים ולדבק בה' עיי"ש.

ובזה יבואר ההמשך, ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו, והטעם דצוהו הקב"ה למול את עצמו בהיותו בן שנת צ"ט, משום דמ"ח שנה הכיר את בוראו, וא"כ היה לו לאאע"ה דין גר, וכיון דאאע"ה היה גר וקהל גרים לא אקרי קהל, וע"כ לא היה אסור במצרית, שוב י"ל דלא שחרר את הגר ולא עבר אלאו דלא יהיה קדש משום דעשה דוחה ל"ת, ולפי"ז היה לישמעאל דין עבד דמלין אותו בע"כ ואף שהוא קטן, ולכן וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמלו את בשר ערלתו, ולא היה צריך להמתין עד שיהיה י"ג שנים ויום אחד ודו"ק.

להערות: hoimoshe@gmail.com

ומעתה אי ס"ל דמעשה גדול מתלמוד א"כ ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, א"כ א"א לומר דמה ששאל במה אדע היתה כוונתו באיזה זכות, דהרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולא בזכותא תליא מלתא, וע"כ דמה ששאל במה אדע משום דהוה כמסתפק בהבטחת השי"ת ולהכי נענש, וזהו כוונת הרא"ש במ"ש עבירה זו הענישתו להיות נופל בבמה אדע, היינו שע"י עבירה זו שעשה אנגרייא בת"ח ובמה שלא קיבל הגרים, נודע שמה ששאל במה אדע הוא משום שהיה כמסתפק בהבטחת הקב"ה ולא היתה כוונתו לשאול באיזה זכות, וא"כ חטא בזה במה ששאל במה אדע, ודו"ק.

**ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו:
וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמלו את
בשר ערלתו:**

והנבס"ד לפרש המשך הכתובים, דהנה רשיז"ל כתב עה"פ בעצם היום הזה, שאאע"ה מל את ישמעאל ליי"ג שנה, והקשה בספר פנים יפות, דא"כ איך גיירו כיון דאין לו דעת, דעדיין היה קטן דבעינן י"ג שנים ויום אחד, וכתב לתרץ דישמעאל לא היה לו דין בן אלא דין עבד יליד בית, ואיתא במסכת יבמות (דף מ"ח), וכל עבד איש וגו' עבד איש אתה מל בעל כרחו וכו' וכיון דמל אותו בע"כ אפילו קטן נמי, והא דישמעאל היה לו דין עבד, משום דהיה בן הגר שפחתו שולדה כמותה עיי"ש.

ומובן דלכן היה לישמעאל דין עבד משום דהגר לא נשתחררה ובשפחה אמרינן דולדה כמותה, ולכאורה יש לומר דבודאי נשתחררה הגר, דהנה בחי' מהרש"א במסכת יבמות (דף ק:) הקשה, דהאיך נשא אברהם להגר שהיתה שפחה ומצרית שעתידה תורה לאסור, והלא קיים אאע"ה כל התורה עד שלא נתנה, וכתוב לא יבוא מצרי בקהל ה' והגר היתה מצרית עכ"ק.

ובפשיטות י"ל דעשה דפו"ר דוחה ללא תעשה דלא יבוא מצרי, אכן זה א"ש אי נימא דהגר נשתחררה, אבל אי אמרינן דלא נשתחררה הגר, א"כ הרי אמרינן דאין עשה דוחה ב' לאוין, וכאן איכא הלאו דלא יהיה קדש ולא יבוא מצרי בקהל ה',